

GÜRCİSTAN'DA İSLAM DİN EĞİTİMİ

Yazar

Gülnara GOCA MEMMEDLİ

© Copyright 2021

Bu kitabın, basım, yayın ve satış hakları Akademisyen Kitabevi A.Ş.'ne aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kağıt ve/veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Tablo, şekil ve grafikler izin alınmadan, ticari amaçlı kullanılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

ISBN

978-625-7679-00-8

Kitap Adı

Gürcistan'da İslam Din Eğitimi

Yazar

Gülnara GOCA MEMMEDLİ

Editör

Prof. Dr. Şureddin MEMMEDLİ

Yayın Koordinatörü

Yasin DİLMEN

Sayfa ve Kapak Tasarımı

Akademisyen Dizgi Ünitesi

Yayıncı Sertifika No

47518

Baskı ve Cilt

Vadi Matbaacılık

Bisac Code

REL026000

DOI

10.37609/akya.1616

GENEL DAĞITIM

Akademisyen Kitabevi A.Ş.

Halk Sokak 5 / A

Yenişehir / Ankara

Tel: 0312 431 16 33

siparis@akademisyen.com

www.akademisyen.com

İÇİNDEKİLER

Giriş	vii
1. Bölüm XIX. YÜZYILA KADARKİ DÖNEM	1
1.1. VII. – XV. yüzyıllar	1
1.2. XVI.–XVIII. yüzyıllar	5
2. Bölüm XIX. YÜZYIL İLE XX. YÜZYILIN BAŞLARI	11
2.1. “Aliyye”, “Ömeriyye” medreseleri.....	22
2.2. Ruhani seminariyası - Medresesi açmak girişimi.....	44
2.3. “İttifak” encümen medresesi.....	47
2.4. Cami / mescit sıbyan mektepleri	52
2.5. Hükümet / cedit okullarında Şeriat dersi	60
3. Bölüm ŞİMDİKİ ÇAĞIMIZ	69
3.1. Örgün ve uzaktan öğretim medreseleri.....	75
3.2. Kuran kursları	80
3.3. İslam cemiyetleri ve medyası	82
SONUÇ	89
KAYNAKÇA	93
EKLER: Arşiv belgeleri	99

KAYNAKÇA

- Ahmedov**, Hüseyin (1985). XIX. asır Azərbaycan mektebi. Bakü: Maarif.
- Alyılmaz**, Cengiz (2015). Gürcistan'daki Türkler ve Türk eserleri. Yeni Türkiye, dergi. Ankara, 78/8, s 72–84.
- Andriaşvili**, Ragim (1983). ანდრიაშვილი, რაგიმ. ისლამის გადმონათობები საქართველოში. Gürcistan'da İslam yadigârları. Tiflis.
- Antoloji** (1989). Антология педагогической мысли Азербайджанской ССР. Azərbaycan pedagoji fikir antolojisi. Moskova: Pedagogika Yayıncılık.
- Asker**, Ali (2011). Gürcistan'da din-devlet ilişkilerinde yeni yasal düzenleme. 21. Yüzyıl, dergi. Ankara, 33, s 66–72.
- Aydınğün**, Ayşegül, **Asker** Ali, **Şir** Aslan Yavuz (2016). Gürcistan'daki Müslüman topluluklar. Ankara: Terazi.
- Bahtiyarlı**, Memmed Hüseyin (1991). Manevi irsimizden. Gürcistan, gazete. Tiflis, 30 Nisan, sayı 47.
- Bahtiyarlı**, Memmed Hüseyin (1992). Şeytanpazar ahvalatları. Gürcistan, gazete. Tiflis, 25 Nisan, 2, 9 Mayıs, sayılar 17, 18, 19.
- Bakihanov**, Abbaskulu Ağa (1844). گلستان ارم. Gülistan'ı İrem. Tiflis. Azərbaycan Elyazmaları Enstitüsü Arşivi, dosya 2236/2954.
- Baramidze**, Ruslan 2014. ბარამიძე, რუსლან. საქართველოს მუსლიმანური თემი და სახელმწიფო პოლიტიკა. Gürcistan'ın Müslüman camiası ve devlet siyaseti. Batum: Horosi.
- Bayramov**, Nevruz (2009). Gürcistan'da Azərbaycan mektepleri tarihi. Tiflis: Stamba.
- Çınar**, İkrām (2019). Sürgün ve eğitim: Ahıska Türkleri. Uluslararası Türk Toplulukları Bilgi Şöleni: Ahıska Türkleri Bildiriler Kitabı. Bursa, s 191–207.
- Çiçinadze**, Zakaria (1915). ქიჭინაძე, ზაქარია. საქართველოს გამაჰმადიანობა ანუ ქართველთ გათათრება. Gürcistan'ın Müslümanlaşması veya Gürcülerin Müslümanlaşması. Tiflis.
- Çoğ**, Mehmet (2007). Gürcüler arasında İslamiyet'in yayılması. Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. Adana, 7/2, s 39–54.
- Droebe** (1881). დროება Zamane, gazete. Tiflis, 25 Kasım, sayı 246 (Gürcistan Milli Kütüphanesi arşivi, 34/09, Gürcüce)
- Gelecek** (1919). گلهج, gazete. Tiflis, 26 Şubat, sayı 8, Türkçe.
- GEMMA** (1827). საქართველოს ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის არქივი. Gürcistan Elyazmaları Milli Merkezi Arşivi, L/41. قضا و قدر افسانه, گزار افکار Muhammed Sadık Tiflisi, Efsaneyi Kaza ve Kader, Gülzari Efkâr, hicri 1242 = miladi 1827.
- GEMMA** (1856). საქართველოს ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის არქივი. Gürcistan Elyazmaları Milli Merkezi Arşivi, L/140. کوراوغلی Kitabi Celali Köroğlu, 1856–1859.

- GKTMA** (1957). საქართველოს კულტურის ისტორიის მუზეუმის არქივი. Gürcistan Kültür Tarihi Müzesi Arşivi, 3/15049. İbrahim Hüseyinzade, Tiflis Azerbaycan tiyatrosu tarihinden.
- GMATMA** (4/3). საქართველოს ეროვნული არქივის საისტორიო ცენტრალური არქივი. Gürcistan Milli Arşivi'nin Tarih Merkez Arşivi. Fon 4/3: Kafkasya Genel Valisi Yazı İşleri Müdürlüğü, 1845–1858, dosya 303.
- GMATMA** (414/2). საქართველოს ეროვნული არქივის საისტორიო ცენტრალური არქივი. Gürcistan Milli Arşivi'nin Tarih Arşivi. Fon 414/2: Tiflis İstatistik İdaresi, 1862–1919, dosya 112
- GMATMA** (422/1). საქართველოს ეროვნული არქივის საისტორიო ცენტრალური არქივი. Gürcistan Milli Arşivi'nin Tarih Arşivi. Fon 422/1: Kafkasya Eğitim Dairesi Mütevellisi, 1849–1892, dosyalar 179, 237, 7150, 9317.
- GMATMA** (422/2). საქართველოს ეროვნული არქივის საისტორიო ცენტრალური არქივი. Gürcistan Milli Arşivi'nin Tarih Arşivi. Fon 422/2: Kafkasya Eğitim Dairesi Mütevellisi, 1849–1892, dosyalar 5635, 5697.
- GMATMA** (424/1). საქართველოს ეროვნული არქივის საისტორიო ცენტრალური არქივი. Gürcistan Milli Arşivi'nin Tarih Arşivi. Fon 424/1: Güney Kafkasya Eğitim Kurumları Müdürlüğü, 1831–1849, dosya 47.
- GMATMA** (427/1). საქართველოს ეროვნული არქივის საისტორიო ცენტრალური არქივი. Gürcistan Milli Arşivi'nin Tarih Arşivi. Fon 427/1: Tiflis Vilayeti Okullar Müdürlüğü, 1877–1917, dosyalar 45, 130.
- GMATMA** (428/2/30). საქართველოს ეროვნული არქივის საისტორიო ცენტრალური არქივი. Gürcistan Milli Arşivi'nin Tarih Arşivi. Fon 428/2: Tiflis Vilayeti Halk Okulları Müfettişleri, 1892–1918, dosya 30.
- GMATMA** (1480/1). საქართველოს ეროვნული არქივის საისტორიო ცენტრალური არქივი. Gürcistan Milli Arşivi'nin Tarih Arşivi. Fon 1480/1. Tiflis Müslüman Mektepleri Mütevellisi, 1847–1918, dosya 1.
- GMATMA** (1933/1). საქართველოს ეროვნული არქივის საისტორიო ცენტრალური არქივი. Gürcistan Milli Arşivi'nin Tarih Arşivi. Fon 1933/1: Kafkasya Eğitim Dairesi Yönetim Komiserliği, 1917–1919, dosya 1560.
- GMATMA** (1935/1). საქართველოს ეროვნული არქივის საისტორიო ცენტრალური არქივი. Gürcistan Milli Arşivi'nin Tarih Arşivi. Fon 1935/745. Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı, 1918–1921, dosyalar 745, 767
- GMATMA** (2019/1). საქართველოს ეროვნული არქივის საისტორიო ცენტრალური არქივი. Gürcistan Milli Arşivi'nin Tarih Arşivi. Fon 2019/1: Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti Borçalı Kaza Zemstvosu, 1919–1921, dosya 43.

- Gocaeva**, Gülnara (2000). Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti'nde Azerbaycanlıların tahsili. Doktora tezi. Bakü: Bakü Devlet Üniversitesi.
- Gocaeva**, Gülnara (2002). Gürcistan Azerbaycanlıları tahsili tarihi. Tiflis: Global Print.
- Gruziya** (1918). Грузия Gürcistan, gazete. Tiflis, 24 Kasım, sayı 69. (Gürcistan Milli Kütüphanesi arşivi, 268, Rusça).
- Gruziya** (1919). Грузия Gürcistan, gazete. Tiflis, sayı 80. (Gürcistan Milli Kütüphanesi arşivi, 268, Rusça).
- Guniava**, Gela (2013). Гуниава, Гела. Исламская община Кавказа по документам грузинских архивов 1800–1917 гг. Gürcistan arşivlerinin 1800–1917 yılları belgelerine göre Kafkas İslam camiası. Editör: Faik Nebiev. Tiflis: Alul-Beyt.
- Hacıbeyov**, Üzeyir (1968). Eserleri, cilt 3. Bakü: EA.
- İkbal** (1914). اقبال, gazete. Bakü, 14 Nisan, Türkçe.
- İpek**, Ali (2020). İlk İslami dönemde Gürcistan: siyaset-kültür-medeniyet. İstanbul: Zafer Ofset.
- İrşad** (1906). ارشاد, gazete. Türkçe. Bakü.
- İsmailzade**, Rizvan (2010). Gürcistan'da İslam abideleri. Marneuli: Ehli Beyt.
- İveria** (1886). ივერია, gazete. Tiflis, 1 Ekim, sayı 211. (Gürcistan Milli Kütüphanesi Arşivi, 442/09, Gürcüce).
- Kafkasya Eğitim Dairesi** (1911–1915). Отчетъ о состоянии учебных заведений Кавказского учебного округа. Kafkasya Eğitim Dairesi eğitim kurumlarının durumuna ilişkin rapor. Tiflis.
- Kanizade**, Sultan Mecid (1986). Gelinler hamaili. Bakü: Yayıncı.
- Karalov**, Zahid (1993). Borçalı'da maarifin inkişaf yolu. Borçalı, dergi. Bakü, sayı 1.
- Kavkaz** (1847). Кавказъ Kafkas, gazete. Tiflis, 20 Aralık, sayı 51. (Gürcistan Milli Kütüphanesi arşivi, 67/09, Rusça).
- Kavkaz** (1852). Кавказъ Kafkas, gazete. Tiflis, 8 Kasım, sayı 69. (Gürcistan Milli Kütüphanesi arşivi, 67/09, Rusça).
- Kavkaz** (1894). Кавказъ Kafkas, gazete. Tiflis, 19 Mart, sayı 75. (Gürcistan Milli Kütüphanesi arşivi, 67/09, Rusça).
- Kırzioğlu**, Mehmet Fahrettin (1972). Karapapaklar: Borçalı Gazah uruğunun Kür Aras boylarındaki 1800 yılına bir bakış. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- Kiknadze**, Zurab (2008). (Editör). Gürcistan'da dinler. Tiflis: Toleranslık Merkezi.
- Köylü**, Mustafa, Altaş Nurullah (2012). Din eğitimi. Ankara: Gündüz.
- Kvali** (1895). კვალი İz, dergi. Tiflis, sayı 31. (Gürcistan Milli Kütüphanesi arşivi, Gürcüce).
- Memmedli**, Şüreddin (1996). Gürcistan halk artisti İbrahim İsfahanlı. Tiflis: Ziya.
- Memmedli**, Şüreddin (1997). Alın yazgımız. Tiflis: Samşoblo.

- Memmedli**, Şüreddin (2018). Gürcistan'da Türk edebiyatı. Erzurum: Feno-
men.
- Memmedov**, Rasim (2016). Gürcistan'da İslam tarihi: Tiflisi nispetli muhaddis-
ler. Tiflis: Ehli Beyt.
- Memmedoğlu**, Mirza (2017). Kadim Tiflis. Bakü: Qanun.
- Merdanov**, Mustafa (1964). Hatıralarım. Bakü: Azereşer.
- Mert**, Osman (2004). Gürcistan (Borçalı) Karapapaklarının / Terekemelerinin
eğitim tarihine dair. Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitü-
sü Dergisi. Erzurum, sayı 80.
- Molla Nesreddin** (1906). ملا نصر الدین, dergi. Tiflis, 1 Aralık, sayı 35. (Gürcis-
tan Milli Kütüphanesi arşivi, Türkçe).
- Molla Nesreddin** (1910). ملا نصر الدین, dergi. Tiflis. (Gürcistan Milli Kütüpha-
nesi arşivi, Türkçe).
- Mursakulov**, Aziz (1990). Ömür yolunun sayfaları. Sovet Gürcüstanı, gazete.
Tiflis, 25 Eylül, sayı 112.
- Mustafa**, Reşad (2020). Tiflis Emirliği. Bakü: Turhan.
- Nemanzade**, Ömer Faik (1992). Seçilmiş eserleri. Bakü: Yazıcı.
- Niyazov**, Ahmed (2001). Ahıskalı din âlimleri. Bizim Ahıska, dergi. Ankara,
sayı 3 ss 8–15.
- Paşayev**, Emrulla (1997). Пашаев, Амрулла (1997). Очерки истории
азербайджанской школы в Грузии в XIX – начале XX веков. XIX. yüz-
yıl ve XX. yüzyılın evvellerinde Gürcistan'da Azerbaycan okullarının
tarihi. Bakü: ADPU.
- Paşayev**, Emrulla, Bayramov Nevruz, Gocaeva Gülnara (2012). Gürcistan'da
Azerbaycan mektepleri. Tiflis: Global Print.
- Probuđenje** (1918). Пробуждение Uyanış, gazete. Tiflis, 1 Aralık, sayı 6.
(Gürcistan Milli Kütüphanesi arşivi, Rusça).
- Sarvan**, Memmed (1998). Ulu Borçalı. Bakü: Elm.
- Senani**, Ali Mirza (1913). نصيحة الاطفال Nasihat'ül Etfal. Tiflis: Qeyret. (Azer-
baycan Elyazmaları Enstitüsü Arşivi, dosya XII/344/6177).
- Siharulidze**, Arçıl vb (2016). Сихарулидзе Арчил, Урушадзе Майя,
Хмаладзе Гела, Чичинадзе Пауф. Ислам в Грузии: политика
и интеграция. Gürcistan'da İslam: siyaset ve entegrasyon. Tiflis:
Кавказский Дом Kafkas Evi.
- Şaik**, Abdulla (1978). Eserleri, cilt 5. Bakü: Yazıcı.
- Tahirzade**, Nermin (1962). XIX. asrın 40'lı yıllarının sonu ve 50'li yılların-
da Güney Kafkasya'da Müslüman mektepleri. Azerbaycan Tarihi Müzesi
Eserleri. Bakü, cilt 5, s 141–192.
- Tamiev**, İbrahimhalil (2019). Miras. Tiflis: Tbiliselebi.
- Tiflis Vilayeti** (1870). Сборникъ материаловъ для описания Тифлисской
губернии. Tiflis Vilayeti Tasviri Materyaller Mecmuası. Tiflis. (Gürcistan
Milli Kütüphanesi arşivi, R2-353.486/3).
- Tiflisskiy Listok** (1898). Тифлиссский листок Tiflis Sayfası, gazete: Tiflis, 3
Mart. (Gürcistan Milli Kütüphanesi arşivi, 22/014/T-35, Rusça).

- Tsurtsumia, Zaza** (2015). Gürcistan'da İslam: tarihi ve bugünü. Yeni Türkiye, dergi, Kafkaslar özel sayısı. Ankara, sayı 78/8, s 24–33.
- <http://caucasianhouse.ge/wp-content/uploads/2017/04/Islam-in-Georgia-RUS.pdf>** (2.9.2020).
- http://givargi.blogspot.com/2012/02/blog-post_527**. Kantaria, Ket, Tiflis şehir mescitleri (2.9.2020).
- <http://qafqazislam.com/indeh.php?lang=az&=77>** (2.9.2020).
- <http://zim.az/tiflis/1516-qdm-tflsn-qdm-mscdlr.html>** (2.9.2020).
- <http://www.ahlibeyt.ge/georgia>**. Ehli Beyt gazetesi (2.9.2020).
- <http://www.amag.ge>**. Gürcistan Müslümanları İdaresi (2.9.2020).
- <http://www.census.ge/en/results/census>**. National statistics office of Georgia, Ethnic groups by major administrative-territorial units (2.9.2020).
- http://www.nplg.gov.ge/wikidict/indeh.php/ისლამი_საქართველოში** Gürcistan'da İslam (2.9.2020).
- <https://islam.ansiklopedisi.org.tr/ahiska>**. (2.9.2020).
- <https://kafkassam.com/gurcistanda-islam-tarihi-ve-bugunu-2.html>**. (2.9.2020).
- <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/29248?publication=80>**. Genel Eğitim Hakkında Gürcistan Kanunu. (2.9.2020).
- <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/30346?publication=35>**. Gürcistan Anayasası. (2.9.2020).
- <https://religion.gov.ge/statmaps/#>** რელიგიის საკითხთა სახელმწიფო სააგენტო. (2.9.2020).